

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษา เรื่องการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา ป่าต่าว (ป่าลูกชิด) กลุ่มภูสัน ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ประชากรที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ คือ สมาชิกหัวหน้าครัวเรือนของกลุ่มภูสัน มีจำนวน 86 ครัวเรือน ในหมู่บ้านสันเจริญ หมู่ที่ 6 ต.ผาทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาได้ใช้แบบสัมภาษณ์ โดยวิธีการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

ปัจจัยทางด้านบุคคล ของสมาชิกกลุ่มภูสัน สถานภาพ ผู้ให้สัมภาษณ์ ร้อยละ 95.35 เป็นหัวหน้าครัวเรือน เพศ สมาชิกผู้ให้สัมภาษณ์ ร้อยละ 100 เป็นเพศชาย อายุ สมาชิก ร้อยละ 40.70 มีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี ระดับการศึกษา สมาชิกร้อยละ 30.23 จบการศึกษา กศน. หลักสูตรเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ความสามารถในการอ่านเขียน สมาชิก ร้อยละ 47.67 มีความสามารถอ่านออกเขียนได้ สถานภาพการสมรส สมาชิก ร้อยละ 95.35 อยู่ในสถานภาพสมรสแล้ว

5.1.1 ปัจจัยด้านการรับข่าวสาร ของสมาชิกกลุ่มภูสัน

ส่วนใหญ่ได้รับความรู้ข่าวสาร เหตุการณ์ต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ จากการประชุมผู้นำหมู่บ้าน ในคราวประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน จากคณะครูในโรงเรียน จากป้ายประกาศ จากหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้าราชการ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน ที่มีมักจะเข้าไปแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับกลุ่มสมาชิกชาวภูสัน มีผลทำให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ถึงกลุ่มสมาชิกอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้กิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่ม หรือชุมชนมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องตามลำดับ

5.1.2 ปัจจัยทางการจัดการป่าชุมชน การจัดการป่าต่าว (ป่าลูกชิด) ของกลุ่มภูสัน

การฝึกอบรมเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ร้อยละ 100 ได้รับความรู้ทักษะ ประสบการณ์จากการฝึกอบรมเป็นอย่างดี การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ร้อยละ 100 มีส่วนร่วมกันทุกครัวเรือน การมีส่วนร่วมในการปลูกป่าชุมชน ร้อยละ 100 ได้เข้าร่วมกิจกรรมกันทุกคนทุกครัวเรือน

การเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 69.77 ได้เป็นคณะกรรมการบริหาร กลุ่มอนุรักษ์ต่างๆ ในหมู่บ้านได้แก่ การอนุรักษ์ป่าชุมชน การอนุรักษ์พันธุ์น้ำ (ปลาภูเขา) การอนุรักษ์สัตว์ป่า กลุ่มป้องกันไฟป่า กลุ่มกองทุน หรือกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเยาวชน เป็นต้น ซึ่งคณะกรรมการดำเนินงานบริหารกลุ่มต่างๆ เป็นอย่างดี สามารถเป็นตัวอย่างได้ การตัดต้นตำว ในเขตป่าชุมชน ร้อยละ 100 ได้เคยตัดต้นตำว สาเหตุชาวบ้านนำยอดอ่อนของต้นตำว มาบริโภค ในรอบ 1 ปี สมาชิกต่อครัวเรือน ได้ตัดต้นตำว ในช่วง 1-5 ต้น ร้อยละ 76.74 เนื่องจากนำยอดอ่อนของต้นตำวมาบริโภค และส่วนหนึ่งนำมาประกอบอาหารต้อนรับแขก ของหมู่บ้าน การมีรายได้จากเมล็ดตำว ในรอบ 1 ปี รายได้ช่วง 25,001 - 30,000 บาท ร้อยละ 16.28 การปลูกตำว เสริมในพื้นที่รับผิดชอบ และพื้นที่สาธารณะ ร้อยละ 62.79 ความรู้เรื่องกฎระเบียบ กติกา ของกลุ่มภูสัน มีความรู้ ร้อยละ 100 เนื่องจาก กฎกติกา เป็นมติของที่ประชุม การฝ่าฝืนมีโทษปรับ การหาลูกตำวเป็นรายได้เสริมในครอบครัว มีความเป็นจริง ร้อยละ 100 เนื่องจากเป็นพืชที่ขึ้นเองอยู่ในป่าธรรมชาติ ถึงฤดูกาลก็ไปเก็บเกี่ยวผลผลิต การเก็บลูกตำวตามฤดู ไม่ทำให้ชาวบ้านไปทำงานต่างถิ่น มีความเป็นจริง ร้อยละ 100 เพราะผลลูกตำวหากแก่เกินกำหนดจะแข็งไม่สามารถนำมาประกอบอาหารได้

5.1.3 สิ่งที่พบจากการศึกษาครั้งนี้

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ประชาชนในกลุ่มภูสันและจากการเข้าไปเรียนรู้กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามภูมิปัญญาชาวบ้านพบว่า

1) การใช้ประโยชน์การจัดการป่าตำว ลูกตำว หรือลูกชิด เป็นอาหารที่มนุษย์นำมาเป็นอาหารว่าง หรือขนมหวาน นอกจากนั้นยังนำยอดอ่อนมารับประทาน ซึ่งมีรสชาติอร่อยเป็นที่นิยมนักมากทำให้ตำวเป็นที่ต้องการในการบริโภค จำนวนมากปริมาณตำวจึงลดลง และมีโอกาสสูญพันธุ์ในอนาคต ตำวเป็นพืชที่อยู่ในตระกูลปาล์ม เช่นเดียวกับมะพร้าว ตาล ต้นตำวเป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยวลำต้นไม่มีกิ่งก้าน และเป็นพืชที่ออกดอกครั้งเดียว มีดอกผลแล้วก็จะตายลงทันที ที่เมล็ดของตำวในทะเลสาบสุดท้ายแก่หมดทำให้ตำวลดจำนวนลงส่งผลให้การผลิตตำวในพื้นที่ป่าชุมชนหายากขึ้นรายได้จากตำวลดลง

ประชาชนบ้านสันเจริญ หรือกลุ่มภูสัน โดยมีผู้นำหมู่บ้านที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลจึงได้คิดแนวทางการจัดการป่าตำวเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน โดยได้พยายามตั้งกฎระเบียบขึ้นมาควบคุมกำกับดูแลรักษาป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ควบคู่กันไป โดยมีกิจกรรมดังนี้

ก) กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพจำนวน 8,000 ไร่

ข) กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ (มีน้ำออกภูขนาดใหญ่ เรียกว่า ดาน้ำ)

ค) กิจกรรมการอนุรักษ์ ปลาภูเขา (ปลาปรุง หรือปลาสร้อยหิน) ซึ่งชาวบ้านได้กำหนดเขตไม่ให้มีการจัดสัตว์น้ำในบริเวณลำห้วยน้ำลึก ตรงน้ำออกภูประมาณ 1 กิโลเมตรทำให้มีปลาที่อาศัยอยู่ในลำห้วยตามเขตอนุรักษ์มีปริมาณปลากันจำนวนมาก ส่งผลให้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิชาการ หน่วยงานทางการศึกษา ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ พันธุ์ปลาภูเขาของกลุ่มภูสัน เพื่อไปขยายผลและเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่นต่อไป

ง) กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เนื่องจากมีป่าไม้ มีน้ำ (ดาน้ำ, น้ำออกภูสิ่งมหัศจรรย์ของโลก) มีน้ำตกภูสัน มีวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมชาวเขาตามภูมิปัญญาท้องถิ่นมีพืชสมุนไพรและมีกิจกรรมอื่นๆอีกมากทำให้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์เข้ามาเยือนเป็นประจำ

จ) กิจกรรมการปลูกป่าพัฒนาชุมชน ภายใต้โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ 50 ปี ของมูลนิธิวันพฤกษเฉลิมพระเกียรติ ร. 9 ผ่านชมรมฮักบ้าน อำเภอด่านช้าง กลุ่มฮักเมืองน่าน ซึ่งการปลูกป่าพัฒนาชุมชนจะเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน นักวิชาการ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่าพัฒนาชุมชนในพื้นที่ตำบลผาทอง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

กิจกรรมการหาตัวของชาวบ้านจึงนำไปสู่การพัฒนาป่าชุมชนที่มีต้นต้วขึ้นอยู่ปะปนกับต้นไม้อื่นซึ่งมีความหลากหลายนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ การอนุรักษ์ป่าตัวและกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วมสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่ชุมชนอื่น ได้มาเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์นำไปเป็นตัวอย่างการจัดการป่าตัวต่อไป

2) การจัดการป่าชุมชนและการอนุรักษ์ธรรมชาติภูสัน ป่าไม้นับเป็นทรัพยากรที่มีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ ต่อสรรพสิ่งที่มีชีวิตทำให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ จากกิจกรรมต่างๆของกลุ่มภูสันซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ตามภูมิปัญญาชาวบ้านและได้เรียนรู้จากสื่อต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเวทีชาวบ้านทำให้ชุมชนแห่งนี้ได้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติกลุ่มภูสันที่มีกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติที่เข้มแข็งโดยการนำของนายเจริญศักดิ์ เลิศวราวุธ ผู้ใหญ่บ้านสันเจริญ นายเส็งกี แซ่ผ่าน กำนันตำบลผาทอง โดยได้รับแรงสนับสนุนจาก อาจารย์ไสว ช่างเงิน อาจารย์สมบัติ แก้วทิพย์ ครูนักอนุรักษ์ธรรมชาติ ได้นำกลุ่มภูสันเข้าเป็นเครือข่ายชมรมฮักบ้าน ที่มีกิจกรรมด้านอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นองค์กรระดับอำเภอ และได้เข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนของกลุ่มฮักเมืองน่านซึ่งมีเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 39 ป่า ได้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากป่าต่างๆเช่น บ้านหลวงหวงป่า ป่าชุมชนศิลาแดง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมการฝึกอบรมให้ความรู้ชาวบ้าน และเน้นค่ายเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โครงการศิลปะกับสิ่งแวดล้อม ใช้ผลงานศิลปะของเด็ก เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้ประชาชนมีสำนึก

หวงแหนทรพยากรป่าไม้ กิจกรรมป้องกันไฟป่าทำแนวกันไฟมีการจัดตั้งเวรยามดูแลไฟป่า และตั้งเวรยามตรวจป่าทำให้ป่าชุมชนของกลุ่มภูส่นจำนวน 20,600 ไร่ ไม่มีไฟป่าเกิดขึ้นและมีแนวโน้มที่จะมีป่าเพิ่มขึ้นโดยใช้ตัวเป็นพืชนำ เนื่องจากตัวเป็นพืชที่มีรายได้ดี ชาวบ้านจึงมีวิธีการจัดการป่าตัว โดยตั้งกฎระเบียบกติกาของกลุ่มภูส่น ซึ่งได้จัดให้ทุกครอบครัวมีผืนป่ารับผิดชอบจัดเก็บลูกตัวและมีการพัฒนาป่าตัว โดยการปลูกเพิ่มขึ้น อนาคตจะทำให้มีปริมาณต้นตัวเพิ่มขึ้น รายได้จะสูงเพิ่มขึ้นป่าไม้จะมีความอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพนำไปสู่ความสมดุลของระบบนิเวศ

3) ปัญหาและอุปสรรคการจัดการป่าตัว ของกลุ่มภูส่น เนื่องจากตัวเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้ชาวบ้านโดยไม่ได้ลงทุน ในการผลิตเพียงแต่มีการจัดการที่ดี ตัวจึงเป็นพืชที่ต้องการของชุมชนอื่น ๆ ดังนี้

ก) การทำลายต้นตัว นำไปสู่การขาดแคลนผลผลิตตัวของชุมชนใกล้เคียงมองว่าต้นตัวเป็นทรัพยากรของส่วนรวมใครจะใช้ประโยชน์ก็ได้ถึงแม้ว่าหมู่บ้านนี้จะมีกฎระเบียบควบคุมดูแลแล้ว ป่าไม้ผืนนี้มีขนาดกว้างใหญ่จึงไม่สามารถจะควบคุมได้ทั้งหมด และชุมชนอื่นที่ไม่ได้เป็นผู้จัดการมักจะเข้าไปทำลายโดยการตัดต้นตัวเพื่อนำไปจำหน่ายที่ตลาดจำนวนหนึ่งแต่ก็ไม่มากและไม่บ่อยมากนัก ชุมชนแห่งนี้จะมีองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน เข้าไปศึกษาดูงานและเรียนรู้ร่วมกันบ่อย ๆ โดยหน่วยงานเหล่านั้นจะเรียกรับประทานอาหารพิเศษจากต้นตัวซึ่งชาวบ้านผู้นำใจเอื้ออาทรมีการแบ่งปัน ซึ่งมักจะนำเอายอดอ่อนของต้นตัวมาทำอาหารเลี้ยงแขกผู้มาเยือนเป็นประจำ นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคในการทำลายต้นตัวอีกทางหนึ่งซึ่งจะนำไปสู่ความขาดแคลนตัวในอนาคต

ข) ปัญหาการตลาดจากพ่อค้ากลาง เมื่อก่อน พ.ศ 2535 การจัดเก็บตัวของกลุ่มภูส่นจะใช้วิธีการ “วันเปิดตัว” โดยผู้นำหมู่บ้านจะกำหนดวันให้ชาวบ้านออกไปเก็บตัวพร้อม ๆ กันในป่าชุมชนทำให้มีการแย่งชิงต้นตัวเพื่อให้ได้ปริมาณมาก และในขณะเดียวกันเมื่อมีผลผลิตมากพ่อค้าคนกลางเข้ามามีบทบาทกำหนดราคาตัว ให้แก่ชาวบ้านเอง โดยพ่อค้าคนกลางมักจะเอาเปรียบชาวบ้านผู้ผลิตตัวค่อนข้างมากขึ้น ต่อมาเมื่อชุมชนเข้มแข็งมีกฎ กติกาที่ดีขึ้น ได้รับบทเรียนจากที่ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นได้รับคำชี้แนะจากองค์กรต่างๆ ปัญหาพ่อค้าคนกลางจึงลดน้อยลงไป ปัจจุบันชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันจำหน่ายผลผลิตให้ผู้นำหมู่บ้าน โดยกำหนดราคาร่วมกันและจัดตั้งกองทุนตัวขึ้น

ค) ปัญหาการขนส่งผลผลิตลูกตัว เนื่องจากหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำเกรด A จึงไม่สามารถสร้างถนนมาตรฐานเข้าถึงหมู่บ้านได้ทำให้ทุกฤดูกาลชาวบ้านเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านด้วยความยากลำบากส่งผลให้การขนส่งผลผลิตจากลูกตัวมีความยากลำบากเช่นกัน

ง) ปัญหาการแปรรูปจากผลผลิตของลูกตำว เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ห่างไกลตัวอำเภอ และจังหวัด ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานแปรรูป โรงงานแปรรูปผลผลิตจากตำวจะต้องใช้ทุนในปริมาณที่สูงมาก ถึงแม้ชุมชนมีความต้องการที่จะแปรรูปตัวเอง แต่ก็ยังไม่มีความรู้ประสบการณ์ในการแปรรูปตำว โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุนในการจัดตั้งโรงงานแปรรูปสูงมาก ทำให้ชุมชนไม่สามารถจัดการเรื่องนี้ได้คงต้องรอความช่วยเหลือจากทางราชการต่อไป

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกกลุ่มภูสัน ส่วนใหญ่ หรือเกือบทุกคน ในวัยทำงานจะมีส่วนร่วมในการจัดการป่าตำว และเก็บผลลูกตำว เพื่อจำหน่าย เป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว หัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้นำ มีอายุตั้งแต่ 41 – 50 ปี เป็นส่วนใหญ่ ปัญหาอุปสรรค ที่สอบถามสมาชิกในรายครอบครัว ที่มีผลผลิตจากตำวน้อยเนื่องจากพื้นที่รับผิดชอบ จากการจับฉลากตามมติที่ประชุม เป็นพื้นที่ที่มีต้นตำวขึ้นจำนวนน้อย ผลตามมาก็คือ การจัดเก็บผลผลิตตำวก็น้อยไปด้วย และครอบครัวที่ประสบปัญหาได้พยายามปลูกเพิ่มอีก ทั้งปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติ มีกิจกรรมป้องกันไฟป่าไม่ให้เกิดขึ้นในเขตรับผิดชอบในป่าชุมชนตนเอง

ในด้านการศึกษาของสมาชิกกลุ่มภูสัน พบว่าส่วนใหญ่จบการศึกษาหลักสูตร เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สามารถอ่านออกเขียนได้ โดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนได้เปิดศูนย์การเรียนขึ้นในชุมชน จำนวนหลายรุ่น นอกจากนั้น ทราบว่า ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดน่าน ได้เปิดทำการสอนหลักสูตร ชาวเขาก่อน ปี พ.ศ. 2530 คือ ก่อนที่จะมีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ชาวบ้านจึงได้รับการศึกษาในระดับหนึ่ง

ในด้านการรับข่าวสาร พบว่าสมาชิกมีความรู้ ประสบการณ์ และทันต่อเหตุการณ์ต่างๆ ได้ดีระดับหนึ่งสังเกตจากประสบการณ์ และแนวคิดโดยเฉพาะผู้นำ จะมีวิสัยทัศน์ในการจัดการป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี จากการสอบถาม การรับข่าวสารต่าง ๆ มาจากหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน วิทยุโทรทัศน์ จากบุคคลทุกฝ่ายที่เข้าไปเรียนรู้ จากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้การจัดการป่าชุมชน และการจัดการป่าตำวเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน และได้เป็นเครือข่าย ป่าชุมชนของชมรมฮักบ้าน เครือข่ายป่าชุมชน ของกลุ่มฮักเมืองน่าน โดยกลุ่มฮักเมืองน่านมีเครือข่าย ป่าชุมชนจำนวน 39 แห่ง นอกจากนั้น หน่วยจัดการต้นน้ำ ภายใต้โครงการจัดการลุ่มน้ำน่านตอนบน ซึ่งได้รับงบประมาณ สนับสนุนจากประเทศเดนมาร์ก ได้ใช้พื้นที่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มภูสัน เป็นแหล่งเรียนรู้ และการศึกษาดูงานจากหมู่บ้านเครือข่ายทุกหมู่บ้าน

ในด้านการมีส่วนร่วม และการฝึกอบรมเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน ทุกครัวเรือน จากทุกหน่วยงานที่ให้ความรู้ ตั้งแต่เยาวชน กลุ่มสตรี รวมถึงกลุ่มผู้นำครอบครัว ทำให้ไม่มีปัญหาในด้านการจัดการป่าชุมชน จะมีส่วนน้อยพบว่าทุกครอบครัว จะทำอะไรซ้ำ ซึ่งตามปกติของชาวเขา จะมีการทำไร่หมุนเวียนใน 5 – 7 ปี จะหมุนเวียนทำอะไรซ้ำ เพื่อนำข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักมาบริโภค แต่ไม่เป็นปัญหามากนัก เพราะกลุ่มภูส่น มีกฎกติกา ระเบียบที่ทุกครอบครัวยึดถือระเบียบปฏิบัติของกลุ่มทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในด้านการปลูกป่าพัฒนาชุมชน สมาชิกกลุ่มภูส่น ได้เข้าไปมีส่วนร่วม ในการปลูกป่าชุมชน ทุกครัวเรือน เริ่มจากชุมชนร่วมกันคิดทำการปลูกป่ากันเอง จากโรงเรียนมามีส่วนร่วมในการปลูกป่าเนื่องในวันสำคัญของชาติ องค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม ภายใต้โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ ครบ 50 ปี ของมูลนิธิวันพฤกษ์เฉลิมพระเกียรติ ร.9 ผ่านกลุ่มฮักเมืองน่าน ภาครัฐ โดยกรมป่าไม้ ซึ่งอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของหน่วยการจัดการต้นน้ำ น้ำแหม ทำให้กิจกรรมปลูกป่าชุมชน โดยทุกครัวเรือนมีส่วนร่วม

ในด้านการเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านด้านงานอนุรักษ์ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.77 เป็นคณะกรรมการด้านงานอนุรักษ์ ซึ่งมีอยู่หลายงานในหมู่บ้าน

ในด้านการตัดต้นต่าว ในพื้นที่ ป่าชุมชน ส่วนใหญ่ทุกครัวเรือน ได้ตัดต้นต่าว เพื่อนำมาบริโภค และร้อยละ 76.74 มีการตัดต้นต่าว จำนวน 1 – 5 ต้น ต่อปี โดยส่วนมากจะไม่ตัดทำลายจนมากเกินไป จะตัดมาเฉพาะบริโภคในครัวเรือน และนำมาประกอบอาหารเลี้ยงแขกในหมู่บ้านเท่านั้น ไม่ได้ทำเพื่อการจำหน่าย

ในด้านเศรษฐกิจรายได้ส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 16.28 มีรายได้ตั้งแต่ 25,001 - 30,000 บาท ต่อปี โดยมีรายได้เฉลี่ย 32,151 บาท ต่อปี

ในด้านการจัดเก็บการจำหน่ายลูกต่าว อยู่ในช่วง 3-4 เดือน คือ เดือนสิงหาคม - เดือนพฤศจิกายน การจำหน่ายผ่านพ่อค้าในหมู่บ้าน ส่งต่อโรงงานในตัวเมืองน่าน ชุมชนมีความต้องการจัดตั้งโรงงานแปรรูปในชุมชนเอง

5.3 ข้อเสนอแนะ

การจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาการจัดการป่าต่าวของกลุ่มภูส่น การจัดการป่าไม้ในลักษณะให้ชุมชนดำเนินการเป็นปัจจัยที่สำคัญ และมีบทบาทมากขึ้นทุกขณะในอดีตการจัดการป่าไม้มีหลายรูปแบบ ซึ่งอำนวยการประ โยชน์แก่นุชย์แตกต่างกันไป ตามวัตถุประสงค์ ของการจัดการ แต่ปัจจุบัน

เป็นที่ยอมรับกันว่า การจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืน (Sustainable) มีความสำคัญ และจำเป็นที่จะต้องดำเนินการ ซึ่งการจัดการป่าไม้ ในลักษณะดำเนินการโดยชุมชน หรือป่าชุมชน เพื่อชุมชนดังกล่าว จะทำให้เกิดการพัฒนา ทั้งในรูปแบบทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้

1) ด้านการเพิ่มของประชากร และการขยายหมู่บ้าน ของชุมชนชาวเขา ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ใน กลุ่มชาวเขา จะมีปัญหา ด้านการวางแผน ครอบครัวทำให้มีประชากรเพิ่มขึ้น ขยายหมู่บ้านในเขตป่า เพิ่มขึ้น ภาครัฐ โดยกระทรวงสาธารณสุข ควรเข้าไปมีบทบาทในด้านสาธารณสุข และการวางแผน ครอบครัว แก่ชาวไทยภูเขา เพื่อลดอัตราการเพิ่มประชากร

2) หน่วยงานภาครัฐ โดยกรมป่าไม้ต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนในพื้นที่เป็นสำคัญ โดยปลูกฝังแนวความคิดเกี่ยวกับป่าไม้ ว่าเป็นปัจจัยที่จะรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ จะต้องทำให้ประชาชนเกิดสำนึกในการเป็นเจ้าของป่า โดยให้มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของผืนป่า และมีโอกาสใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ชาวบ้านเป็นเจ้าของ เป็นต้น